

УДК 330.322: 504.062.2

В. Ф. Рошкевич,
аспірант, Науково-дослідний фінансовий інститут
Державної навчально-наукової установи "Академія фінансового управління", м. Київ
К. В. Буйда,
аспірант, Науково-дослідний фінансовий інститут
Державної навчально-наукової установи "Академія фінансового управління", м. Київ

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЕКТІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ І РЕКОНСТРУКЦІЇ ВИРОБНИЧО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ ПІДПРИЄМСТВ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО СЕКТОРА

V. Roshkevych,
Postgraduate student, Science and Research Institute
of the National Academic Institution "Academy of Financial Management", Kyiv
K. Buida,
Postgraduate student, Science and Research Institute
of the National Academic Institution "Academy of Financial Management", Kyiv

DIVERSIFICATION OF SOURCES OF FINANCIAL AND CREDIT SUPPORT FOR MODERNIZATION AND RECONSTRUCTION PROJECTS OF THE PRODUCTION AND TECHNICAL FACILITIES OF NATURAL RESOURCES FIELD'S ENTERPRISES

У статті обґрунтовується необхідність диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення оновлення виробничо-технічної бази суб'єктів природоексплуатаційного та природоохоронного підприємництва, виходячи із наявних інституціональних обмежень стосовно залучення природних активів у систему товарно-грошових відносин. Встановлено, що диверсифікація джерел фінансово-кредитного забезпечення модернізації і реконструкції виробничо-технічної бази підприємств природно-ресурсного сектора має відбуватися диференційовано, враховуючи виробничо-господарську специфіку та інституціональне середовище функціонування основних його сегментів: лісгосподарського, водогосподарського, сільськогосподарського та мінерально-видобувного. Обґрунтовано, що пріоритетними напрямками диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення природно-ресурсного сектора у сучасних умовах виступають: інституціоналізація виходу суб'єктів природоексплуатаційного та природоохоронного підприємництва на ринок позикового капіталу; укладання угод державно-приватного партнерства; розширення переліку природно-господарських та природно-ресурсних активів, які можуть використовуватися в іпотечно-заставних операціях.

The article substantiates the necessity to diversify the sources of financial and credit support for updating the production and technical facilities of nature management and nature protection businesses based on the existing institutional constraints regarding the attraction of natural assets into the system of goods/money relationship. It has been established that diversification of sources of financial and credit support for the modernization and reconstruction of the production and technical facilities of the natural resources field's enterprises should take place in a differentiated manner, taking into account the specific operational character and institutional environment of its main segments' functioning: forestry, water management, agricultural and mining ones. It has been substantiated that the priority areas of diversification of sources of financial and credit support for the natural resources field under the current conditions are as follows: institutionalization of nature management and nature protection businesses entering into the debt capital markets; conclusion of public-private partnership agreements; expansion of the list of natural-economic and natural-resource assets that can be used in mortgage-collateral operations.

Ключові слова: диверсифікація, фінансово-кредитне забезпечення, товарно-грошові відносини, іпотечно-заставні операції, кошторис, фінансові інвестиції.

Keywords: diversification, financial and credit support, goods/money relationship, mortgage-collateral operations, estimate, financial investments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Природно-ресурсний сектор є частину національного господарства, яка побудована на господарському освоєнні природно-ресурсно-

го потенціалу і де природна сировина виступає основною матеріально-речовою субстанцією виробництва готової продукції. В цілому природно-ресурсний сектор охоплює, крім природоексплуатаційної (видобуток та освоєння природних ресурсів і їх залучення у відтворювальний процес), також природооблаштуваль-

ну (здійснення комплексу меліоративних та агротехнічних заходів) та природоохоронну (створення природно-заповідних територій та захисних природоохоронних об'єктів з метою упередження еколого-деструктивних та природо-руйнівних процесів) діяльність. У зв'язку з поглибленням у глобальному просторі відносин, які передбачають укладання та реалізацію численних міжнародних природоохоронних конвенцій, роль природно-ресурсного сектору у системі суспільного відтворення значно зростає, що вимагає модернізації та реконструкції виробничо-технічної бази суб'єктів природо-експлуатаційного, природооблаштувального та природоохоронного підприємства.

На ряду з господарським освоєнням природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує видобуток природної сировини як основної складової матеріальних ресурсів у виробничому процесі, актуалізується потреба в продукуванні природними та штучними еколого-економічними системами комплексу екосистемних послуг, які мають забезпечити посилення середовищезахисних, відтворювальних та природозберігаючих функцій біогеоценозів. Одночасні забезпечення потреб господарського комплексу у природній сировині та максимізація продукування екосистемних послуг стануть можливими за умови розбудови природогосподарської та природоохоронної інфраструктури, а також виробничо-технічної бази підприємств природно-ресурсного сектора, що вимагає диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення реалізації проектів збереження, відтворення та охорони природно-ресурсного потенціалу і навколишнього природного середовища.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Нарощення обсягів фінансово-кредитного забезпечення реалізації природоохоронних проектів у зв'язку з необхідністю імплементації затверджених ООН Цілей сталого розвитку 2030 та потребою в гармонізації вітчизняних та міжнародних природоохоронних регламентів і стандартів у вітчизняній економічній науці активізувалися дослідження, присвячені формуванню інституціонального підґрунтя диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення проектів модернізації і реконструкції виробничо-технічної бази та інфраструктурного облаштування природно-ресурсного сектора. У працях В. Голяна, Б. Данилишина, О. Дзюбенка, Т. Єфименко, А. Карпука, М. Хвесика та інших [1—7] обґрунтовуються перспективні на-

прями інституціоналізації сучасних форм та методів фінансово-кредитного забезпечення потреб природо-експлуатаційного та природоохоронного підприємства, виокремлюються інституціональні обмеження стосовно залучення природних активів в систему товарно-грошових відносин, пропонується інструментарій імплементації передового іноземного досвіду капіталізації природних ресурсів, але недостатньо конкретизованими є пріоритети фінансування та кредитування підприємств природно-ресурсного сектора з диференціацією відповідних форм, методів та способів залучення додаткових інвестицій.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування перспективних напрямів диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення проектів модернізації та реконструкції виробничо-технічної бази підприємств природно-ресурсного сектора, виходячи із особливостей функціонування окремих сегментів (лісгосподарського, водогосподарського, сільськогосподарського та мінерально-видобувного).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У теперішніх умовах переважна більшість суб'єктів природно-ресурсного сектора є державними підприємствами або ж мають статус бюджетних організацій, тому, як правило, фінансуються з державного та місцевих бюджетів. Окремі підприємства, враховуючи специфіку їх виробничо-господарської діяльності, мають можливість здійснювати окремий комплекс робіт на основі госпрозрахунку, що створює умови для фінансування природо-експлуатаційної та природоохоронної діяльності за рахунок власних коштів.

Виходячи із теперішніх можливостей державного та місцевих бюджетів у частині фінансування природооблаштувальних та природоохоронних проектів та враховуючи фінансово-економічний стан суб'єктів природо-експлуатаційного підприємства, які функціонують на основі госпрозрахунку, фінансування природоохоронних заходів за рахунок трьох основних джерел (державний та місцеві бюджети, власні кошти) є недостатнім, що потребує формування інституціонального підґрунтя диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення проектів модернізації та реконструкції виробничо-технічної бази підприємств природно-ресурсного сектора на основі коштів, залучених на ринку позикового капіталу, здійснен-

ня іпотечно-заставних операцій, участі в реалізації транскордонних природоохоронних проектів, які фінансуються за рахунок міжнародних екологічних фондів, а також на основі отримання грантових ресурсів природоохоронного спрямування.

Прикметною рисою фінансово-кредитного забезпечення підприємств природно-ресурсного сектора в теперішніх умовах є те, що домінуючою формою фінансування природоохоронних проектів виступають капітальні інвестиції, тобто асигнування в основні засоби природоексплуатаційного та природоохоронного призначення. Світова практика демонструє, що ефективною формою подолання інвестиційного дефіциту у природоохоронній діяльності та диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення реалізації конкретних проектів виступають фінансові інвестиції. Необхідною інституціональною передумовою використання різноманітних інструментів портфельного інвестування має бути розвиненість фондового ринку та нормативно-правова регламентація емісії цінних паперів власниками та постійними користувачами природних активів та об'єктів природогосподарської і природоохоронної інфраструктури. В Україні процес інституціоналізації механізмів фінансування природоохоронних проектів на основі портфельного інвестування перебуває в латентному стані, що не дозволяє забезпечити хоча б критично необхідний рівень інвестиційної активності, а це лише поглиблює процеси подальшого спрацювання об'єктів природоохоронної інфраструктури.

Основними структурними компонентами природно-ресурсного сектора національного господарства виступають: водогосподарський комплекс (забезпечує потреби господарського комплексу у водних ресурсах, регулює рівень водозабезпеченості окремих галузей та регіонів, формує водоохоронну та водогосподарську інфраструктуру, упереджує шкідливу дію вод); лісогосподарський комплекс (забезпечує відтворення, відновлення та охорону лісу, здійснює комплекс лісогосподарських заходів, пов'язаних із заготівлею деревини, проводить природоохоронні та протипожежні заходи, створює захисні лісосмуги, забезпечує ведення мисливського господарства та рекреаційного лісокористування); мінерально-видобувний комплекс (забезпечує освоєння надр з метою видобутку корисних копалин, здійснює реінжиніринг порушених та деградованих земель у зв'язку з освоєнням надр, забезпечує утилізацію відходів гірничорудного виробництва, нафто- та газовидобутку); сільськогоспо-

дарський комплекс (забезпечує господарське освоєння земель сільськогосподарського призначення, здійснює внесення органічних та мінеральних добрив, а також комплекс агротехнічних та меліоративних заходів, забезпечує використання сучасних систем ґрунтозахисного землеробства).

Між перерахованими складовими природно-ресурсного сектора спостерігаються відмінності, які пов'язані з виробничо-технічними особливостями природоексплуатаційної та природоохоронної діяльності, а також з інституціональним середовищем їх функціонування. Саме інституціональне середовище функціонування окремих сегментів природно-ресурсного сектора й визначає спектр форм, методів та інструментів фінансово-кредитного забезпечення реалізації проектів господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу.

Зокрема переважна більшість суб'єктів мінерально-видобувного комплексу є суб'єктами приватного підприємництва, які за винятком невеликого переліку обмежень (дотримання ліцензійних та дозвільних умов видобутку, а також виконання вимог природоохоронного законодавства), мають можливість здійснювати широкий спектр відносин, пов'язаних із залученням коштів на ринку позикового капіталу, коштів іноземних підприємницьких структур та урядів іноземних держав, а також вступати в статутні та нестатутні відносини із різноманітними субпідрядними організаціями. Для таких суб'єктів природоексплуатаційного підприємництва проблема диверсифікації форм та методів фінансово-кредитного забезпечення не знаходиться в інституціональній площині, а значною мірою залежить від ефективності роботи вищої ланки менеджменту.

Суб'єкти лісогосподарського підприємництва, які мають статус постійних лісокористувачів, є державними та комунальними підприємствами. Державні підприємства забезпечують відтворення та охорону державного лісового фонду, отримують фінансування на лісовідновлення з державного бюджету і сплачують дивіденди за рахунок чистого прибутку до Державного бюджету України. Комунальні лісогосподарські підприємства також здійснюють відтворення та охорону лісів, які перебувають у державній власності, але дивіденди за рахунок чистого прибутку сплачують до місцевих бюджетів.

Державні та комунальні лісогосподарські підприємства мають можливість реалізовувати заготовлену деревину, а окремі з них маючи переробні цехи і можливість виробляти продук-

цію з високою доданою вартістю, мають можливість частину природоохоронних заходів, а також модернізацію, реконструкцію та технічне переоснащення основного капіталу фінансувати за рахунок власних коштів. Лісогосподарські підприємства працюють в умовах наявності значної кількості інституціональних обмежень, які пов'язані з неможливістю укласти угоди державно-приватного партнерства із суб'єктами бізнесу, виходити на ринок позикового капіталу, використовувати лісогосподарські та лісоресурсні активи як заставу.

Збереження такої кількості інституціональних обмежень не дозволяє повною мірою використати потенційно високу інвестиційну привабливість лісогосподарських підприємств як для вітчизняних, так і для іноземних фінансово-кредитних установ. Високий рівень інвестиційної привабливості лісогосподарських підприємств визначається прогнозованістю рівня забезпеченості лісосировиною, що дає можливість зводити до мінімуму ризики втрати прибутку або ж неповернення проавансованих коштів фінансово-кредитних установ у разі реалізації проектів введення додаткових лісопереробних потужностей.

Зняття інституціональних обмежень стосовно виходу лісогосподарських підприємств на ринок позикового капіталу, використання лісогосподарських активів як об'єкту іпотечно-заставних відносин, а також встановлення партнерських відносин з підприємницькими структурами дозволить у середньостроковій перспективі на порядок збільшити приплив інвестицій в галузь і в підсумку підвищити техніко-технологічний рівень лісогосподарського та деревообробного виробництва.

Найбільш актуальною проблема диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення проектів модернізації і реконструкції виробничо-технічної бази є для суб'єктів водогосподарської діяльності, які мають статус бюджетних організацій і здійснюють свою діяльність на основі кошторису. Такі організації зобов'язані здійснювати визначену специфікацію видів діяльності, яка пов'язана із регулюванням річкового стоку, водозабезпеченням каналів та водосховищ, проведенням берегоукріплювальних робіт та упередженням підтоплення населених пунктів та сільськогосподарських угідь. У зв'язку з перманентною економічною кризою реальні обсяги фінансування водогосподарських організацій зменшуються, що негативним чином відображається на результативності водогосподарських та водоохоронних заходів і не дає можливості вчасно

упереджувати і локалізувати забруднення природних водних джерел та забезпечувати збереження у робочому стані гідротехнічних споруд меліоративних систем.

Особливо ускладненою за таких умов є діяльність водогосподарських організацій, які функціонують у Карпатському економічному районі і на які покладені функції упередження негативного впливу на населені пункти та сільськогосподарські і лісогосподарські угіддя паводків та повеней. Перманентний дефіцит інвестицій не дозволяє водогосподарським організаціям даного регіону модернізувати наявну виробничо-технічну базу, що в кінцевому підсумку призводить до низької ефективності заходів, пов'язаних зі здійсненням превентивних дій щодо упередження природоруйнівного впливу стихійних лих.

На відміну від перерахованих сегментів природно-ресурсного сектора національного господарства сільськогосподарський комплекс, ресурсною основою якого виступає господарське освоєння земельно-ресурсного потенціалу, відзначається високим рівнем капіталізації та достатньо високою інвестиційною привабливістю, що культивує інвестиційну активність як безпосередніх сільськогосподарських товаровиробників, так і інституційних інвесторів. Каталізаторами диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення реалізації підприємницьких проектів у сільськогосподарському виробництві виступають: сприятлива кон'юнктура на світових ринках сільськогосподарської сировини, високий рівень концентрації інвестиційного капіталу у вертикально інтегрованих агропромислових об'єднань, унікальні природно-ресурсні умови сільськогосподарського виробництва, а також наявність преференцій зі сторони держави для великих сільгоспвиробників. Натомість проблемним моментом фінансово-кредитного забезпечення підприємств сільськогосподарського комплексу є повільна переорієнтація використання частини асигнувань на фінансування заходів щодо збереження і відтворення земельно-ресурсного потенціалу.

ВИСНОВКИ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Виконання взятих Україною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію з ЄС та в рамках численних міжнародних природоохоронних конвенцій значною мірою залежить від диверсифікації фінансово-кредитного забезпечення проектів модернізації та реконструкції виробничо-технічної бази природно-ресурсного сек-

тора національного господарства, оскільки це дасть можливість прискорити імплементацію природоохоронних директив, гармонізацію вітчизняних та європейських екологічних стандартів і регламентів, а також максимальною мірою залучити у систему товарно-грошових відносин природно-господарські та природно-ресурсні активи.

Диверсифікація джерел, форм і методів фінансово-кредитного забезпечення реалізації природоексплуатаційних та природоохоронних проектів має відбуватися диференційовано для окремих сегментів природно-ресурсного сектора (лісогосподарського, водогосподарського, сільськогосподарського та мінерально-видобувного). У найближчій перспективі диверсифікація джерел фінансово-кредитного забезпечення модернізації і реконструкції виробничо-технічної бази природно-ресурсного сектора стане можливою за умови формування інституціонального підґрунтя виходу природокористувачів, зокрема державних і комунальних лісогосподарських підприємств, на ринок позикового капіталу; укладання угод державно-приватного партнерства між суб'єктами природогосподарського і природоохоронного підприємництва та суб'єктами приватного бізнесу на умовах строковості та платності; інституціоналізації права використання природно-ресурсних та природно-господарських активів в іпотечно-заставних операціях.

Література:

1. Голян В. А. Інвестиції в економіку України: особливості сфери природокористування // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 6. — С. 12—21.
2. Голян В. Державно-приватне партнерство як базова інституціональна передумова капіталізації природних ресурсів в умовах децентралізації. Економіст. — 2015. — № 9. — С. 4—7.
3. Данилишин Б.М. Наукові нариси з економіки природокористування: монографія. — К., РВПС України НАН України. — 2008. — 280 с.
4. Єфименко Т.І. Фіскальний простір і стабілізація державних фінансів // Фінанси України. — 2017. — № 9. — С. 7—28.
5. Карпук А.І., Дзюбенко О.М. Фінансово-економічне регулювання лісокористування як важлива передумова нарощення інвестицій у відтворення лісоресурсного потенціалу // Агросвіт. — 2017. — № 7. — С. 3—11.
6. Карпук А.І., Нестор'як Ю. Ю. Фінансово-інвестиційне забезпечення відтворення біорізноманіття: основні тенденції, проблеми та пріоритети // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 24. — С. 28—36.

ритети // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 24. — С. 28—36.

7. Хвесик М.А., Бистряков І.К. Фінансово-економічні важелі капіталізації природних ресурсів у контексті забезпечення прибуткового природокористування // Фінанси України. — 2014. — № 5. — С. 29—47.

References:

1. Holyan, V.A. (2016), Investytsiyi v ekonomiku Ukrainy: osoblyvosti sfery pryrodokorystuvannya [Investments in the economy of Ukraine: features of the field of natural resources use]. Investytsiyi: praktyka ta dosvid, no. 6, pp. 12—21 [in Ukrainian].
  2. Holyan, V. (2015), Derzhavno-pryvatne partnerstvo yak bazova instytutsional'na perezumova kapitalizatsiyi pryrodnykh resursiv v umovakh detsentralizatsiyi [Public-private partnership as the basic institutional precondition for the capitalization of natural resources under the conditions of decentralization]. Ekonomist, no. 9, pp. 4—7 [in Ukrainian].
  3. Danylyshyn, B.M. (2008), Naukovi narysy z ekonomiky pryrodokorystuvannya [Scientific essays on environmental economics]. Kyiv, RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 280 p. [in Ukrainian].
  4. Yefymenko, T.I. (2017), Fiskal'nyy prostir i stabilizatsiya derzhavnykh finansiv [Fiscal space and the stabilization of public finances]. Finansy Ukrainy, no. 9, pp. 7—28 [in Ukrainian].
  5. Karpuk, A.I. Dzyubenko, O.M. (2017), Finansovo-ekonomichne rehulyuvannya lisokorystuvannya yak vazhlyva peredumova naroshchennya investytsiy u vidtvorennya lisoreshnoho potentsialu [Financial and economic regulation of forest use as an important prerequisite for increasing investment in the reproduction of forest resource potential]. Ahrosvit, no. 7, pp. 3—11 [in Ukrainian].
  6. Karpuk, A.I. Nestoryak, Yu.Yu. (2017), Finansovo-investytsiyne zabezpechennya vidtvorennya bioriznomanittya: osnovni tendentsiyi, problemy ta priorytety [Financial and investment support for the reproduction of biodiversity: main trends, problems and priorities]. Investytsiyi: praktyka ta dosvid, no. 24, pp. 28—36 [in Ukrainian].
  7. Khvesyk, M.A. Bystryakov, I.K. (2014), Finansovo-ekonomichni vazheli kapitalizatsiyi pryrodnykh resursiv u konteksti zabezpechennya prybutkovoho pryrodokorystuvannya [Financial and economic leverage of the capitalization of natural resources in the context of providing profitable nature management]. Finansy Ukrainy, no. 5, pp. 29—47 [in Ukrainian].
- Стаття надійшла до редакції 10.08.2018 р.